

Tarabay iti Ortograpia ti Pagsasao nga Ilokano

ISBN 978-971-0910-362

Komisyon sa Wikang Filipino

Ika-2 Palapag ng Gusaling Watson

1610 Daang J.P. Laurel

Malacañang Complex, San Miguel, Manila

Tel. 736-2525 lokal 108

TARABAY ITI ORTOGRAPIA TI PAGSASAO NGA ILOKANO

Karapatang-sipi © ni Clesencio B. Rambaud at ng Komisyon sa Wikang Filipino

RESERBADO ANG LAHAT NG KARAPATAN. Walang bahagi ng aklat na ito ang maaaring sipiin o gamitin sa alinmang paraan nang walang pahintulot mula sa patnugot, kinatawan ng tagasalin, at tagapaglathala.

Disenyo ng aklat at pabalat: Juan Asuncion

Ang Pambansang Aklatan ng Pilipinas CIP Data

Rekomendadong Lahok

Tarabay iti ortograpia ti pagsasao nga Ilokano. — Manila : Komisyon sa Wikang Filipino, [2022], ©2022. pages ; cm.

ISBN 978-971-0910-362

1. Ilokano language — Orthography and spelling.
2. Ilokano language. I. Title.

499.213813 PL5751 2022 P12022007

Inilathala ng

KOMISYON SA WIKANG FILIPINO
Gusaling Watson, 1610 Kalye J.P. Laurel, San Miguel, 1005 Maynila
Tel. (02) 899-606-70
komisyonsawika@gmail.com • www.kwf.gov.ph

Komisyon sa Wikang Filipino

Ika-2 Palapag ng Gusaling Watson

1610 Daang J.P. Laurel

Malacañang Complex, San Miguel, Manila

CONSTITUTION OF THE REPUBLIC
OF THE PHILIPPINES 1987
KONSTITUSYON NG REPUBLIKA
NG PILIPINAS 1987

ARTICLE XIV
ARTIKULO XIV

SEC. 6. The National language of the Philippines is Filipino. As it is evolves, it shall be further developed and enriched on the basis of existing Philippine and other languages.

Ang Wikang Pambansa ng Pilipinas ay Filipino. Samantalang nalilintang, ito ay dapat payabungin at pagyamanin pa salig sa umiiral na mga wika ng Pilipinas at sa iba pang mga wika.

Subject to provisions of law and as the Congress may deem appropriate, the Government shall take steps to initiate and sustain the use of Filipino as a medium of official communication and as language of instructions in the educational system.

Alinsunod sa mga tadhana ng batas at sang-ayon sa nararapat na maaaring ipasya ng Kongreso, dapat magsagawa ng mga hakbangin ang Pamahalaan upang ibunsod at puspulang itaguyod ang paggamit ng Filipino bilang midyum ng opisyal na komunikasyon at bilang wika ng pagtuturo sa sistemang pang-edukasyon.

SEC. 7. For purposes of communication and instruction, the official languages of the Philippines are Filipino and, until otherwise provided by law, English.

Ukol sa mga layunin ng komunikasyon at pagtuturo, ang mga Wikang opisyal ng Pilipinas ay Filipino at hangga't walang itinatadhan ang batas, Ingles.

The regional languages are the auxiliary official languages in the regions and shall serve as auxiliary media of instruction therein.

Ang mga Wikang panrehiyon ay pantulong na mga Wikang panturoon.

Spanish and Arabic shall be promoted on a voluntary and optional basis.

Dapat itaguyod nang kusa at opsyonal ang Kastila at Arabic.

SEC. 8. This Constitution shall be promulgated in Filipino and English and shall be translated into major regional languages, Arabic, and Spanish.

Ang Konstitusyong ito ay dapat ipahayag sa Filipino at Ingles at dapat isalin sa mga pangunahing Wikang panrehiyon, Arabic, at Kastila.

SEC. 9. The Congress shall establish a national language commission composed of representatives of various regions and disciplines which shall undertake, coordinate, and promote researches for the development, propagation, and preservation of Filipino and other languages.

Dapat magtatag ang Kongreso ng isang Komisyon ng Wikang pambansa na binubuo ng mga kinatawan ng iba't ibang mga rehyon at mga disiplina na magsasagawa, mag-uugnay at magtataguyod ng mga pananaliksik para sa pagpapaunlad, pagpapalaganap at pagpapanatili sa Filipino at iba pang mga wika.

**Congress passed RA 7104 creating the Commission on the Filipino Language and was approved in 1991.

**REPUBLIC OF THE PHILIPPINES
OFFICE OF THE PRESIDENT
MALACAÑANG
MANILA**

**REPUBLIKA NG PILIPINAS
TANGGAPAN NG PANGULO NG PILIPINAS
MALACAÑANG
MAYNILA**

**EXECUTIVE ORDER NO. 335
ATAS TAGAPAGPAGANAP BLG. 335**

*ENJOINING ALL DEPARTMENTS/BUREAUS/OFFICES/AGENCIES/
INSTRUMENTALITIES OF THE GOVERNMENT TO TAKE SUCH STEPS AS
ARE NECESSARY FOR THE PURPOSE OF USING FILIPINO LANGUAGE IN
OFFICIAL TRANSACTIONS, COMMUNICATIONS AND CORRESPONDENCE.*

**NAG-AATAS SA LAHAT NG MGA KAGAWARAN /KAWANIHAN/ OPISINA/
AHENSYA/INSTRUMENTALITI NG PAMAHALAAN NA MAGSAGAWA NG
MGA HAKBANG NA KAILANGAN PARA SA LAYUNING MAGAMIT ANG
FILIPINO SA OPISYAL NA MGA TRANSAKSYON, KOMUNIKASYON AT
KORESPONDENSYA.**

*WHEREAS, the 1987 constitution provides that the “national language
of the Philippines is Filipino”; that as it evolves, it shall be further developed
and enriched on the basis of existing Philippine and other languages”; and
that for “purposes of communication and instruction, the official languages
of the Philippines are Filipino and, until otherwise provided by law, English”;
and*

SAPAGKAT itinadhana ng konstitusyon 1987 na “ang Wikang
pambansa ng Pilipinas ay Filipino”, na “samantalang nalilintang,
ito ay dapat payabungin at pagyamanin pa salig sa umiiral na wika
ng Pilipinas at sa iba pang mga wika”; at ukol sa “mga layunin ng
komunikasyon at pagtuturo, ang mga Wikang opisyal ng Pilipinas ay
Filipino at hangga’t walang itinatadhana ang batas, Ingles”, at

*WHEREAS, the intensified use of the Filipino language in official
transctions, communications and correspondence in government offices
will hasten greater understanding and appreciation among the people of
government programs, projects and activities throughout the country, thereby
serving as an instrument of unity and peace for national progress.*

SAPAGKAT sa pamamagitan ng puspusang paggamit ng

Wikang Filipino sa opisyal na mga transaksyon, komunikasyon at korespondensya sa mga opisina ng pamahalaan ay lalong mauunawaan at mapahahalagahan ng sambayanang Pilipino ang mga programa, Proyekto at mga Gawain ng pamahalaan sa buong bansa, at sa gayon ay magsisilbing instrumento ng pagkakaisa at kapayapaan para sa pambansang kaunlaran.

NOW, THEREFORE I, CORAZON C. AQUINO, *President of the Philippines*, to hereby enjoin all departments/bureaus/offices/agencies instrumentalities of the government to undertake the following;

DAHIL DITO, AKO, SI CORAZON C. AQUINO, Pangulo ng Pilipinas, ay nag-aatas sa lahat ng mga kagawaran/kawanihan/instrumentality ng pamahalaan na magsasagawa ng mga sumusunod na hakbang:

1. *Take steps to enhance the use of Filipino in official communications, transactions and correspondence in their respective offices, whether national or local;*

Magsakatuparan ng mga hakbang para sa paggamit ng Filipino sa opisyal na komunikasyon, transaksyon at korespondensya sa kani-kanilang opisina, maging nasyonal o lokal;

2. *Assign one or more personnel, as maybe necessary in every office to take charge of all communications, transactions and correspondence written in Filipino.*

Magtalaga ng isa o higit pang tauhan, ayon sa pangangailangan, sa bawat tanggapan upang mangasiwa sa mga komunikasyon at korespondensya na nasusulat sa Filipino;

3. *Translate into a Filipino names of offices, buildings, public edifices, and sign boards of all offices, divisions or i t s Instrumentalities, and if so desired imprint below in smaller letters the English text;*

Isalin sa Filipino ang mga pangalan ng opisina, gusali at edipisyong publiko, at mga karatula ng lahat ng opisina at mga dibisyon nito o instrumentality ng mga iyon at, kung nanaisin, ilagay sa ibaba nito sa maliliit na letra ang tekstong ingles;

4. *Filipinize the “Oath of Office” for government officials and personnel;*

Isa-Filipino ang “Panunumpa sa Katungkulan” ng lahat ng mga pinuno at tauhan ng pamahalaan;

5. *Make as part of the training programs for personnel development in each office the proficiency in the use of Filipino in official communications and correspondence.*

Gawing bahagi ng programa ang mga pagsasanay ukol sa pagpapaunlad pantauhan ng bawat opisina ang kasanayan sa paggamit ng Filipino sa mga komunikasyon at korespondensya opisyal.

*To implement such objective, [the Institute of Philippine Languages] Now **THE COMMISSION ON THE FILIPINO LANGUAGE** is hereby ordered to formulate and implement programs and projects, which include: 1) information campaign on the importance and necessity of Filipino as an effective instrument for national unity and progress; 2) translation into Filipino of this Executive Order, as well as government terms to be utilized as reference materials for all offices; 3) training of all government officials and personnel in the use of Filipino; 4) monitoring of the implementation of this order and submitting periodic progress report of implementation to the Office of the President of the Philippines thru the Department of Education, Culture and Sports; 5) taking into account other strategies for the full implementation of the objectives of this order.*

Upang maisakatuparan ang gayong mga layunin, inaatasan ang (Linangan ng mga Wika sa Pilipinas) ngayon, ang KOMISYON SA WIKANG FILIPINO na bumuo at magsagawa ng programa at mga Proyekto na sumasaklaw sa: 1) kampanyang pang-impormasyon tungkol sa kahalagahan at kabuluhan ng Wikang Filipino bilang epektibong instrumento ng pambansang pagkakaisa at pagpapaunlad, 2) Pagsasalin sa Filipino ng Atas Tagapagpaganap na ito, gayundin ng mga katawagang pampamahalaan, 4) pagmomonitor ng implementasyon ng Atas na ito at pagrereport sa pana-panahon ng progreso ng implementasyon sa Tanggapan ng Pangulo ng Pilipinas, sa pamamagitan ng Kagawaran ng Edukasyon, Kultura at Ispirts, at 5) pagsasagawa ng iba pang mga istrategiya para sa puspulang implementasyon ng mga layunin ng Atas na ito.

*In consonance therewith, the (Institute of Philippine Languages) now **the Commission on the Filipino Language** is hereby authorized to coordinate with and request support from all departments/bureaus/offices/agencies/instrumentalities of the government, national and local.*

Kaugnay nito, inaawtorisahan ang (Linangan ng mga Wika sa Pilipinas) ngayon Ang Komisyon sa Wikang Filipino na sangguni at hingan ng suporta ang lahat ng mga kagawaran/kawanihan/opisina/ahensya/instrumentality ng pamahalaan, nasyonal at lokal.

This executive order supersedes Executive Order No. 335 dated August 6, 1969.

Pinawawalang-bisa ng Atas Tagapagpaganap na ito ang Atas Tagapagpaganap Blg. 187 na may petsang Agosto 6, 1969.

Done in the city of Manila, this 25th day of August in the year of Our Lord, nineteen hundred and eighty-eight.

Inilagda sa Lungsod ng Maynila, ngayong ika-25 ng Agosto sa taon ng Ating Panginoon, labinsiyam na raan at walumpu't walo.

CORAZON C. AQUINO

President of the Republic of the Philippines

Mensahe

Kgg. ARTHUR P. CASANOVA, PhD

Tagapangulo

Komisyon sa Wikang Filipino

Isa sa pinakamainit na usaping pangwika ang ukol sa palabaybayan dahil nakapaloob dito ang mga isyung kultural, politikal, historikal, lingguwistik, sosyal, at sikolohikal. Anupa't palaging pangunahing konsiderasyon sa paghahanda ng ortograpiya ang magiging katanggapan nito sa mga katutubong tagapagsalita ng wika. Nararapat na malinaw sa mga nagsisipaghanda nito kung anong klaseng ortograpiya ang bubuoin (teknikal ba o praktikal?). May mga salik na nakapagpapabago sa wika gaya ng (1) likas na paraan; (2) paghahati-hati o heograpiya; at (3) pakikisalamuha sa iba pang wika, anupa't hindi simpleng usapin ang paghahanda ng isang maituturing na estandardisadong ortograpiya. Dahil komplikadong gawain, hindi ito dapat ipagkatiwala sa sinumang walang kaalaman sa sistema o mekanismo ng wika tulad ng ponolohiya (palatunugan o *articulatory phonetics*) upang matiyak na nabibigyan ng wastong representasyon ang bawat tunog sa isang wika. Nararapat na maresolba ang tunggalian ng barayti at baryasyon, ng katutubong tunog gaya ng /k/, /w/, at mga diptonggo na malimit halinhan ng banyagang tunog.

Walang alinlangan na taglay ng GUMIL Filipinas ang kahusayan at kabihasaan kayâ naman matibay ang paniniwala kong nasa mabuting kamay ang ortograpiya ng wikang Ilokano. Isang maalab na pagbati!

Mensahe

Kgg. CARMELITA C. ABDURAHMAN, EdD

Fultaym na Komisyoner sa Pangasiwaan at Pananalapi
Komisyon sa Wikang Filipino

Mahalagang bahagi ng pagpaplanong pangwika ang pagbuo ng estandardisadong ortograpiya. Kayâ hindi maaaring walang kaalaman sa disiplinang ito ang mga tagapaghanda ng ortograpiya gaya na lamang ng **policy approach**, na nakatuon sa pagpili ng wika, estandardisasyon, literasiya, **ortograpiya**, at estratipikasyon ng mga umiiral na barayti ng wika. Binigyang diin naman sa **cultivation Approach** ang mga isyu hinggil sa kawastuan, kabisaan, problema sa estilo, kaantasan ng wika, at kahusayang komunikatibo. Ang **policy approach** ay konektado sa pag-aaral ng mga hindi masyadong nadebelop na komunidad-wika (speech communities) habang ang **cultivation approach** naman ay para sa mga moderno at maunlad na lipunan.

Simpleng tuntunin lamang ang kailangang taglayin ng ortograpiya upang hindi magbunga ng kalituhan. Sa ganitong paraan ay mapapabilis ang pagtangkilik ng mga mag-aaral, guro, manunulat, mananaliksik, iskolar, at alagad ng midya. Madali itong magiging wika ng iskolarleng diskors, at magagamit sa paghahanda ng mga kagamitang pampaaralan at maging sa publikasyon ng iba't ibang diskursong pangkarunungan.

Hangad ko ang patuloy na pagtutulungan sa pagitan ng Komisyon sa Wikang Filipino (KWF) at GUMIL Filipinas na sadyang hindi matatawaran ang mga pagpupunyaging patuloy na mapabulas at mapauswag ang wikang Ilokano. Ang dakilang layuning ito ay hindi mapabubulaanang kaisa ng mandato ng KWF na pangalagaan ang mga wika sa buong kapuluan.

Mensahe

Kgg. BENJAMIN M. MENDILLO, PhD

Komisyoner, Pangasiwaan at Pananalapi/
OIC-Direktor Heneral

Nakapatpateg ken nakallalagip daytoy a libro para kadatayo nga Ilokano. Pakasarmingan daytoy ti kinatan-ok ken kinabaknang ti pulitayo.

Daytoy a libro, ti *Tarabay iti Ortograpia ti Pagsasao nga Ilokano*, naisagana babaen ti di magatadan a kinasaset dagiti kakabsattayo a nagsukisok iti kasasayaatan a wagas ti panagamiris ken panagkalap kadagiti datos ken panangipanamna iti kinaumno daytoy a tarabay iti ortograpia ti Ilokano.

Saludianmi ti panagan-anus dagitoy a kakabsat iti panangiwagaywayda iti lengguahe nga Ilokano ken iti panangipamatmatda iti namsek a kabaelanda iti tay-ak ti linguistika a kas mapaneknekan iti daytoy nga ortograpia.

Mapaneknekan met ti kinatibker daytoy nga ortograpia ta iti uneg ti nasurok a 9 a tawen sipud damo a naidiaya daytoy iti adu a komunidad dagiti Ilokano tapno aramatenda a kas pagsanggiran iti umno a pannakaisurat dagiti balikas nga Ilokano, agtultuloy agingga ita ti panangar-aramatda iti daytoy a tarabay iti ortograpia.

Daytoy met ti gapuna a makunami a makita iti daytoy a libro ti sistema ti panagiletra a siaayat nga ar-arakupen dagiti Ilokano bayat met a maitultuloy latta ti pannakapasasayaatna ken pannakasalsaludna a kas gameng ti ili ken ti puli ni Ilokano.

Manen, agkurnonakami a kas pagraem iti adu nga anusyo a kakabsat, nga agpapada nga adda iti ikub ti GUMIL Filipinas, tapno maibanag ti pannakapaadda daytoy a libro nga agbalin a patawidtayo iti sumarsaruno a henerasion dagiti Ilokano.

Agkurnokami pay kadakayo amin a kameng daytoy a gunglo dagiti mannurat nga Ilokano iti Filipinas ken iti ballasiw-taaw iti kaawan babannoganyo a mangpadpadur-as ken iti agtultuloy a

panangpappapigsayo iti pagsasao nga Ilokano ken iti amin a kita ti diskurso ken kadagiti sinurat a maaramat iti panagisuro. Gapu kadakayo, dinto mapukaw wenna aglidem ti lengguahetayo.

Daytoy di matawaran a panangidatonyo iti bukodyo a bagi iti panggep a panangpatibker iti pagsasaotayo ket rumbeng unay a mabigbig ken maibilang a pagwadan ken ipagpannakkel. Maysa a dayaw para kadakami ti pannakikaduayo kadakami iti pannakaipatungpal ti maymaysa a panggep nga isu ti pannakapadur-as ken pannakasaluad ti pagsasao nga Ilokano babaen dagiti amin nga addangyo maipanggep iti pagimbagan ti lengguahetayo.

Kamaudiananna, agpaay daytoy kadayo amin nga Ilokano. Isu daytoy ti tanda wenna *marker* ti pagsasaotayo. Patawidtayo daytoy iti nabaknang a kultura, kinatao, kinasirib, ken kinatan-ok nga isu ti pakasarmingan ti sensibilidadtayo a kas Ilokano nga itan ket bigbigen ti Komisyon sa Wikang Filipino a kas opisial nga Ortograpia ti Ilokano iti Filipinas.

Dios ti agngina kadakayo amin!

TARABAY ITI ORTOGRAPIA TI PAGSASAO NGA ILOKANO

LINAONNA

	PANID
DAGITI GRAPEMA	17-18
DAGITI KANGRUNAAN A PAGALAGADAN ITI PANNAKAISURAT DAGITI BALIKAS	19-30
PANAGSILPO ITI BALIKAS	31-34
PANAGBULOD	34-42
SILABIKASION	42-44
NAYON A PAGANNUROTAN	44-56

TARABAY ITI ORTOGRAPIA TI PAGSASAO NGA ILOKANO

PAKAUNA:

Buklen daytoy a tarabay iti ortograpia ti pagsasao nga Ilokano dagiti pagannurotan no kasano nga agsurat dagiti Ilokano iti bukodda a pagsasao. Mailanad iti daytoy nga ortograpia dagiti estandardisado a grapema (wenno simbolo a maaramat a pagsurat) ken dagiti alagaden iti panangusar ken panangisao kadagitoy a simbolo.

Iti daytoy a tarabay, maaramat ti Ilokano a kas pangawag iti pagsasao dagiti Ilokano gapu ta daytoy ti ad-adda a yaw-awag dagiti Ilokano iti pagsasaoda malaksid a daytoy ti ad-adda a yaw-awag dagiti adda iti akademia ken ti internasional a komunidad iti nasao a lengguahe. Nupay kasta, mabalin met nga awagan ti nasao a lengguahe iti Iloko.

1. DAGITI GRAPEMA

1.1. Agdagup iti duapulo ket siam (29) a letra ti pagsasao nga Ilokano. Mabingay dagitoy iti dua a benneg. Ti umuna a bingay, maawagan iti Abakada Ilokana, a buklen ti duapulo (20) a letra. Ti maikadua a bingay, maawagan met iti Dadduma a Letra, a buklen met ti siam (9) a letra a nabulod manipud iti Espaniol ken Ingles.

- 1.1.1. Buklen ti duapulo ket siam (29) a letra ti alpabeto nga Ilokano ken mayebkas iti aweng-Ingles malaksid iti ñ a mayebkas a kas iti aweng-Espaniol.

Aa “ey”	Bb “bi”	Cc “si”	Dd “di”	Ee “i”	Ff “ef”	Gg “ji”	
Hh “eyts”	Ii “ay”	Jj “jey”	Kk “key”	Ll “el”	LLll “el ye”	Mm “em”	
Nn “en”	Ññ “eñe”	NGng “en ji”	Oo “ow”	Pp “pi”	Qq “kiu”	Rr “ar”	Ss “es”
Tt “ti”	Uu “yu”	Vv “vi”	Ww “dabol yu”		Xx “eks”	Yy “way”	Zz “zi”

- 1.1.2. Abakada Ilokana. Buklen daytoy ti 20 a letra. Daytoy ti kangrunaan a maaramat iti panangisuro iti panagbasa ken

panagsurat. Dagiti “wa” ken “ya,” maisuratda no dadduma a “ua” ken “ia.”

a, ba, ka, da, e, ga, ha, i, la, ma, na, nga, o, pa, ra, sa,
ta, u, wa (ua), ya (ia)

- 1.1.3. Dadduma a Letra. Siam (9) a letra ti mangbukel iti daytoy a grupo a naggapu manipud iti Ingles ken Espaniol.
Adtoyda:

Cc, Ff, Jj, Llll, Ññ, Qq, Vv, Xx, Zz

- 1.1.4. Dagiti Paaweng ken Pauni. Addaan ti Alpabeto nga Ilokano iti lima a paaweng (vowel): a, e, i, o, u; maawagan met iti pauni (consonant) dagiti nabati a duapulo ket uppat (24) a letra.

1.2. Saan a Letra. Buklen dagitoy ti:

- 1.2.1. Dagiti Kur-it a Tarabay. Dua ti klase dagiti kur-it a tarabay. Umuna, ti kur-it a tarabay iti umno a panangibalikas (kurtalikas), ken kur-it a tarabay iti panagsurat (kurtasurat).

- 1.2.2. Iti pagsasao nga Ilokano, maysa laeng ti mausar a kurtalikas. Isu daytoy ti “pardas” (') a mangipalnaad iti napardas a panangibalikas iti maysa nga ebkas (silaba wenno syllable). Napateg daytoy a kurtalikas (nupay saanen a nasken a maisurat) kadagiti balikas nga aggidiat iti kaipapanan a kas kadagiti sumaganad:

dáya (direksion a kasungani ti laud)	dayá (panagpakan a kas pangrambak iti kallaysa)
dagá (ti badbadde-kantayo a paset ti lubong)	dága (maysa a kita ti punial)

- 1.2.3. Addaan met ti pagsasao nga Ilokano kadagiti kurtasurat (punctuation mark) a kas kadagiti sumaganad:

tuldek (.)
marka ti saludsod (?)
marka ti rikna (!)
kaw-it (,)
tuldek-kaw-it (;)
dua a tuldek (:)
pangsandi a marka (')
parangtay (-)
marka ti sao (“ ”)

2. DAGITI KANGRUNAAN A PAGALAGADAN ITI PANNAKAISURAT DAGITI BALIKAS

2.1. Pannakayebkas Dagiti Letra a Mangbukel Kadagiti Balikas.

Iti pannakayebkas ti ispling dagiti balikas, maisawang a saggaysa dagiti letra iti panagsasarunoda iti maysa a balikas, ebkas, pangyababaan, akronim, inisial, simbolo iti siensia, kdp.

	<u>Maisurat</u>	<u>Mayebkas</u>
Balikas	bado	/bi-ey-di-o/
	panggep	/pi-ey-enji-ji-i-pi/
	Ramos	/kapital ar-ey-em-o-es/
	vinta	/vi-ay-en-ti-ey/
	jihad	/jey-ay-eych-ey-di/
Ebkas	it	/ay-ti/
	kon	/key-o-en/
	trans	/ti-ar-ey-en-es/
	pa	/pi-ey/
	tsart	/ti-es-ey-ar-ti/

Akronim

- NAPOCOR (National Power Corporation) /en-ey-pi-o-si-o-ar/
- CAR (Cordillera Autonomous Regiona) /si-ey-ar/
- ASEAN (Association of Southeast Asian Nations) /ey-es-i-ey-en/

Pangyababaan

- Blsng. (Balasang) /kapital bi-el-es-enji/
- Mr. (Mister) /kapital em-ar/
- Mrs. (Misis) /kapital em-ar-es/
- Hon. (Honorable) /kapital eych-o-en/
- Dr. (Doktor) /kapital di-ar/

Saanan a nasken nga iraman a baliksen ti “tuldek” a kas koma iti “Dr.” (kapital di-ar-tuldek).

Inisial ti Tao

- CPR (Carlos P. Romulo) /si-pi-ar/
- GSR (Godofredo S. Reyes) /ji-es-ar/
- FM (Ferdinand Marcos) /ef-em/

Inisial ti Gunglo/Institusion

- KWF (Komisyon sa Wikang Filipino) /key-dobolyu-ef/

- GUMIL (Gunglo Dagiti Mannurat nga Ilokano iti Filipinas) /ji-yu-em-ay-el/
- IS (Ilocos Sur) /ay-es/
- UP (University of the Philippines) /yu-pi/
- NGO (Non-Government Organization) /en-ji-o/

Simbolo iti Siensia/Matematika

- Fe (iron) /ef-i/
- H₂O (water) /eych-tu-o/
- NaCl (sodium) /en-ey-si-el/
- lb (pound) /el-bi/
- kg (kilogram) /key-ji/
- v (velocity) /vi/

- 2.2. Iti pannakaisurat ti ania man a balikas iti Ilokano, pagtitiponen dagiti simbolo ti ponema wenna grupo ti ponema a masarakan iti Abakada Ilokana a buklen ti 20 a letra:

	a	e	i	o	u
b	ba	be	bi	bo	bu
k	ka	ke	ki	ko	ku
d	da	de	di	do	du
g	ga	ge	gi	go	gu
h	ha	he	hi	ho	hu
l	la	le	li	lo	lu
m	ma	me	mi	mo	mu
n	na	ne	ni	no	nu
ng	nga	nge	ngi	ngo	ngu
p	pa	pe	pi	po	pu
r	ra	re	ri	ro	ru
s	sa	se	si	so	su
t	ta	te	ti	to	tu
w	wa	we	wi	wo	wu
	(ua)	(ue)	(ui)		
y	ya	ye	yi	yo	yu
	(ia)	(ie)	yi	(io)	(iu)

Pagarigan:

/ban/, /na/, /wag/	bannawag
/u/, /tek/	utek
/bul/, /la/, /la/, /yaw/	bullalayaw

- 2.3. Pagtalinaeden ti pannakaisurat dagiti bukod a pangnagan (proper noun), dagiti termino a teknikal nga awan kaibatoganda iti Ilokano ken dagiti simbolo iti siensia ken

matematika. Ditoy, mairaman a maaramat dagiti siam (9) a Dadduma a Letra (c, f, j, ñ, q, v, x, z).

Pagarigan:

Chino Roces
chemotherapy
Fe (iron)
Laoag
Pinili, Ilocos Norte
Juan Luna
Carlos Llaguno
Niño
Elpidio Quirino
vacuole
Sta. Praxedes
Zen

- 2.4. Saanen a masurot ti dati a wagas ti pannakaisurat dagiti balikas nga Ilokano a pannakausar ti letra “c” (“k” itan), dagiti agsaruno a letra a “ck” (“kk” itan), “ue” (“e” itan) ken “ui” (“i” itan), dagiti ebkas wenno syllable a “gui” (“gi” itan), “que” ken “qui” (“ke” ken “ki” itan) ken dagiti singin a paaweng a kas iti “oa,” “oe,” ken “oi” a maibalikas a “wa,” “we” ken “wi” a kas panagsaganadda, malaksid no mausar dagitoy iti bukod a pangnagan wenno iti binulbulod a balikas. (Mailawlawag a nasayaat ti pannakausar dagiti singin a paaweng iti Pagannurotan 2.5.)

Pagarigan:

coma	>	koma
dackel	>	dakkel
pangguep	>	panggep
daguiti	>	dagiti
quezo	>	keso
maquina	>	makina
dayao	>	dayaw
gaoay	>	gaway
saoen	>	sawen
kaoil	>	kawil

- 2.5. Dagiti pagannurotan mainaig iti singin a paaweng (agdena a letra a paaweng wenno vowel wenno “paaweng+paaweng”) a masarakan kadagiti puon a balikas. Mabalina a (a) diptonggo dagitoy, wenno (b) saan a diptonggo. (Palagip: Saan a sakupen daytoy a pagannurotan dagiti bukod a pangnagan wenno proper noun.)

2.5.1. Adda dagiti puon a balikas (root word) a ti/

dagiti silaba (ebkas) a mangbukel kadagitoy ket agdena a dua a paaweng (vowel) a maibilang a diptonggo, kas koma kadagitoy:

2.5.1.1. Ti IA iti PARIA. Ti IA ditoy ket maibilang a diptonggo ta tarustarus daytoy no basaen; maibalikas daytoy a YA a saan ket nga agsina, kas koma: I.A. Gapu met iti daytoy, dua a silaba ti mangbukel iti nasao a balikas (PAR.IA), saan ket a tallo (PAR.I.A). Maipalagip pay a ti diptonggo, ania man ti pannakaisuratda, agtalinaed ti pannakaibalikasda.

2.5.1.2. Ti OA iti OAGAY-OAY. Ditoy ti OA, maibilang met a diptonggo ta tarustarus met a basaen; maibalikas daytoy a WA a saan ketdi nga agsina a kas koma: O.A. Gapu met iti daytoy, buklen ti tallo a silaba ti nasao a balikas (WA.GAY.WAY), saan ketdi a lima (O.A.GAY.O.AY)

2.5.1.3. Iramantayo ti IA, adtoy dagiti diptonggo iti lengguahe nga Ilokano:

IA, a maibalikas a YA
 EA, a maibalikas a YA
 IE, a maibalikas a YE
 IO, a maibalikas a YO
 EO, a maibalikas a YO
 IU, a maibalikas a YU
 EU, a maibalikas a YU
 OA, a maibalikas a WA
 UA, a maibalikas a WA
 OE, a maibalikas a WE
 UE, a maibalikas a WE

Ken ti naidumduma a diptonggo a triple a paaweng a UIO a maibalikas a YO.

2.5.1.3.1. Pannakaaramat ti IA, IE, IO ken IU.

2.5.1.3.1.1. Pagtalinaeden ti IA, IE, IO, ken IU iti silaba no sumaruno iti pauni (consonant) dagitoy a diptonggo.

Pagarigan:

PAR.IA, saan a PAR.YA

(ti IA, sumaruno iti pauni nga R)

PRO.BIN.SIA, saan a PRO.BIN.SYA

wenno PRO.BIN.SI.YA
(ti IA iti SIA, sumaruno iti pauni nga S)
KIAW, saan a KYAW wenno KI.YAW
(ti IA iti KIAW, sumaruno iti pauni a K)
PIEK, saan a PYEK wenno PIYEK
(ti IE, sumaruno iti pauni a P)
BUN.TIEK, saan a BUN.TYEK
wenno BUN.TI.YEK
(ti IEK, sumaruno iti pauni a T)
PAR.IEN.TES, saan a PAR.YEN.TES
(ti silaba a IEN, sumaruno iti pauni nga R)
KAL.IEN.TE, saan a KAL.YEN.TE
(ti silaba a IEN, sumaruno iti pauni nga L)
AR.IET, saan nga AR.YET
(ti silaba a IET, sumaruno iti pauni nga R)
RA.DIO, saan a RA.DYO
(ti IO, sumaruno iti pauni a D)
DIAR.IO, saan a DIAR.YO
(ti IO, sumaruno iti pauni nga R)
LAP.IU.KOT, saan a LAP.YU.KOT
(ti IU, sumaruno iti pauni a P)

2.5.1.3.1.2. Ngem maisurat a YA ti IA, a YE ti IE, a YO ti IO, ken YU ti IU, no maaramat dagitoy iti umuna a silaba ti balikas, no maulit ti nasao a silaba, wenno no sumaruno iti paaweng (vowel) dagitoy a diptonggo.

Pagarigan:

YA.MAN, saan a IA.MAN
(ti IA, naaramat nga umuna a silaba ti balikas)
YAW.YAW, saan a IAO.-IAO
(naulit ti umuna a silaba ti balikas)
YE.RO, saan a IE.RO
(ti IE, naaramat nga umuna a silaba ti balikas)
YEP.YEP, saan a IEP.IEP
(naulit ti umuna a silaba)
YO.YO, saan a IO.IO
(naulit ti umuna a silaba)

YUG.YOG, saan a IUG.IUG
 wenna IUG.IOG
 (naulit ti umuna a silaba)
 TA.YAB, saan a TA.IAB
 (ti IA iti IAB, sumaruno iti paaweng
 nga A)
 LA.YET, saan a LA.IET
 (ti silaba a IET, sumaruno
 iti paaweng nga A)
 KA.RA.YO, saan a KA.RA.IO
 (ti silaba IO, sumaruno iti paaweng
 nga A)
 LA.YUS, saan a LA.IUS
 (ti silaba IUS, sumaruno iti paaweng
 nga A)

2.5.1.3.1.3. Ngem maisurat a YE ti IE ken
 YU ti IU no maaramat daytoy a maudi a
 silaba ti puon a balikas.

Pagarigan:

SER.YE, saan a SER.IE
 IS.YU, saan nga IS.IU

2.5.1.3.2. Pannakaaramat ti EA, EO, ken EU.

2.5.1.3.2.1. Pagtalinaeden ti pannakaisurat
 dagitoy iti silaba nupay maibalikas
 dagitoy a YA, YO, ken YU, kas panag-
 sasaganadda.

Pagarigan:

PAG.KA.PEAN, saan a PAG.KA.PE.YAN
 KAM.PEON, saan a KAM.PE.YON
 LEON, saan a LE.YON
 EU.RO.PEO, saan a YU.RO.PE.YO

2.5.1.3.3. Pannakaaramat ti OA, UA, OE ken UE.

2.5.1.3.3.1 Maisurat ti OA ken UA a WA ken ti
 OE ken UE a WE no maulit ti silaba, no
 maaramat a pangrugian ti balikas, wenna
 no sumaruno iti paaweng ti diptonggo.

Pagarigan:

WA.SAY, saan a OA.SAY
 wenna UA.SAY
 WAK.WAK, saan a OAK.-OAK

wenno UAK.UAK
WA.GAY.WAY, saan a OA.GAI.OAI
wenno UA.GAY.UAY
WEN, saan a OEN wenno UEN
WEK.WEK, saan a OEK.-OEK
wenno UEK.-UEK
PA.LI.WA.WENG,
saan a PA.LI.OA.OENG
wenno PA.LI.UA.UENG

2.5.1.3.3.2. Pagtalinaeden ti UA ken UE iti silaba no sumaruno iti pauni daytoy a diptonggo. Saan met a maaramat ti OA ken OE no sumaruno iti pauni daytoy a diptonggo.

Pagarigan:

SUA, saan a SU.WA wenno SOA
KAD.UA, saan a KA.DU.WA
wenno KADOA
KA.RAR.UA, saan a KA.RAR.WA,
wenno KARAROA
PUEK, saan a PWEK
wenno PU.WEK wenno POEK
KUE.BA, saan a KWE.BA
wenno KU.WE.BA wenno KOE.BA

2.5.1.3.4. Pannakaaramat ti OI ken UI.

2.5.1.3.4.1. Agpada a maisurat ti OI ken UI a WI no maaramat dagitoy iti rugi ti balikas, no maulit ti silaba, wenno no sumaruno iti paaweng ti diptonggo.

Pagarigan:

WI.DO, saan a OI.DO wenno UI.DO
WIT.WIT, saan a OIT.OIT
wenno UIT.UIT
WI.TI.WIT, saan a OI.TI.OIT
wenno UI.TI.UIT
KA.WIL, saan a KA.OIL wenno KA.UIL
WI.RA.WIR, saan a OI.RA.OIR
wenno UI.RA.UIR

(Saan a sakupen daytoy a pagannurotan ti balikas a “paswit” a nabayagen a kastoy ti pannakaisuratna.)

2.5.1.3.4.2. Agtalinaed ti UI iti silaba no samaruno daytoy ti pauni. (Saan a maaramat ti OI no sarunuen ti pauni ta maibalikas no kuan daytoy nga OY.)

SUI.TIK, saan a SWI.TIK
 wenno SU.WI.TIK wenno SOI.TIK
 KUI.TIS, saan a KWI.TIS
 wenno KU.WI.TIS wenno KOI.TIS
 BIS.KUIT, saan a BIS.KWIT
 wenno BIS.KU.WIT

2.5.1.3.5. Pannakaaramat ti naidumduma a diptonggo a UIO.

2.5.1.3.5.1. Kadagiti balikas nga aggibus ti silabada iti letra G sa sarunuen dayta a silaba ti diptonggo a UIO, maisurat itan a YO ti diptonggo.

Pagarigan:

BAG.YO (manipud iti BAG.UIO),
 saan a BAG.IO
 SANG.YO (manipud iti SANG.UIO),
 saan a SANG.IO
 DUG.YOT (manipud iti DUG.UIoT),
 saan a DUG.IOT

2.5.2. Adda dagiti puon a balikas nga addaan kadagiti agdenna a dua a paaweng a di maibilang a diptonggo ta agsina ti pannakaibalikas dagitoy, kas koma kadagitoy.

2.5.2.1. Ti AA iti SAAN. Ti AA ditoy ket saan maibilang a diptonggo ta no basaen, agsina ti pannakaibalikasda.

2.5.2.2. Ti AU iti BAUT. Ti AU ditoy ket saan a maibilang a diptonggo ta no basaen, agsina ti pannakaibalikasda, saan ket a maibalikas nga AW.

2.5.2.3. Iramantayo ti AA, adtoy dagiti singin a paaweng wenno vowel a saan a diptonggo a masarakan kadagiti balikas nga Ilokano:

Pagarigan:

AA, kas koma iti SAAN

AE, kas iti BAET

AI, kas iti PAIT

AO, kas iti SAO

AU, kas iti BAUT

II, kas iti SIIT

2.5.2.3.1. Pannakaaramat ti AA.

2.5.2.3.1.1. Maibalikas ti AA a kas A.A, kas koma kadagitoy:

DA.AN

BA.AK

2.5.2.3.2. Pannakaaramat ti AE.

2.5.2.3.2.1. Maibalikas ti AE a kas A.E, saan ket nga EY. Kas koma:

BA.ET

TA.ENG

2.5.2.3.2.2. Gapu ta agsina ti pannakaibalikas ti AE, daytoy ti gapuna a maisurat dagitoy a kas kadagiti sumaganad:

BAET

TAENG

2.5.2.3.2.3. Gapu ta agsina ti pannakaibalikas ti AE, daytoy ti gapuna a kastoy met ti pannakaisurat dagitoy a balikas:

BEYBI, saan a BAEBI

REYTING, saan a RAETING

2.5.2.3.3. Pannakaaramat ti AI.

2.5.2.3.3.1. Maibalikas ti AI a kas A.I, saan ket nga AY. Kas koma kadagitoy:

DA.ING

KA.ING

2.5.2.3.3.2. Gapu ta agsina ti pannakaibalikas ti AI, kastoy met ngarud ti pannakaisurat

dagitoy a balikas:

BALAY, saan a BALAI
 KALLAYSA, saan a KALLAISA
 PARNUAY, saan a PARNUAI
 AYWAN, saan nga AIWAN
 TRAYSIKEL, saan a TRAISIKEL
 BAYRUS, saan a BAIRUS
 HAYSKUL, saan a HAISKUL
 PLASLAYT, saan a PLASLAIT
 ARMALAYT, saan nga ARMALAIT

2.5.2.3.3.3. Nupay kasta, kadagiti nabulod a balikas manipud iti Espaniol, diptonggo ti AI, kas koma:

BAI.LA.RI.NA, saan a BAY.LA.RI.NA
 AI.RE, saan nga AY.RE

2.5.2.3.4. Pannakaaramat ti AO.

2.5.2.3.4.1. No maaramat dagitoy iti balikas, agsina ti pannakaibalikasda (maibalikas nga A.O, saan nga AW).

Pagarigan:
 SA.O
 MA.ONG

2.5.2.3.4.2. Ket gapu ta agsina ti pannakaibalikas ti AO (maibalikas nga A.O), kastoy ngarud ti pannakaisurat dagitoy a balikas:

Pagarigan:
 LAGDAW, saan a LAGDAO
 SANG-AW, saan a SANG-AO
 GAW-AT, saan a GAO-AT

2.5.2.3.5. Pannakaaramat ti AU.

2.5.2.3.5.1. No maaramat dagitoy iti balikas, agsina ti pannakaibalikasda.

Pagarigan:
 BA.UT
 BA.U.TEK

2.5.2.3.5.2. Nupay kasta, kadagiti nabulod a balikas manipud iti Espaniol (saan nga iti Ingles), diptonggo ti AU, kas koma:

AU.TOR, saan nga AW.TOR
AU.TO.NOM.IA, saan nga AW.TO.NOM.IA

2.5.2.3.6. Pannakaaramat ti II.

2.5.2.3.6.1. No maaramat ti II iti balikas, agsina ti pannakaibalikasda.

Pagarigan:
SI.IT
I.IT

2.5.2.3.6.2. Nupay kasta, no maaramat a pasakbay (prefix) ti I iti balikas a mangrugi iti I, mayebkas ti II a YI, ket maisurat met a kas iti pannakaibalikasna.

Pagarigan:
I+IBIT = YIBIT
I+IIT = YIIT

2.6. Maipanggep met iti pannakaaramat dagiti letra “o” ken “u” iti balikas, iti daan a silabario ti Ilokano, agpada ti simbolo ti “o” ken “u.” No agsao ni Ilokano, narigat a mangngeg ti nagdumaan ti uni dagitoy.

2.6.1. Pagtalinaeden ti pannakaisurat dagiti balikas nga adda iti “o” ken “u.”

Pagarigan:

o	u
arado	utang
bato	ules
sako	ulnas
kayo	umay

2.6.2. No agsaruno dagiti letra nga “o” ken “u” iti maysa a balikas, kanayon nga umun-una ti “u.”

Pagarigan:
purok, saan a poruk
suot, saan a sout

karuotan, saan a karoutan
 buok, saan a bouk
 tuok, saan a touk

- 2.6.2.1. Ngem kadagiti nayilokano a balikas manipud iti Espaniol, ibasar ti pannakaisurat ti “o” ken “u” iti orihinal a balikas.

Pagarigan:
 kosina
 kortina
 telepono
 bokabulario

- 2.6.3. No mamindua a maaramat ti ebkas tapno mabukel ti maysa a balikas, kanayon nga adda iti una ti “u.”

Pagarigan:
 purpor
 bukbok
 kutkot

- 2.6.3.1. No saan laeng a mammaminsan ti pannakaaramat dagiti letra “o” ken “u” iti maysa a balikas, kanayon a maudi ti “o” ken maminsan laeng a maaramat.

Pagarigan:
 supusop
 kutukot
 puyupoy

- 2.6.4. No mamindua a maaramat ti maysa a balikas tapno mabukel ti baro a balikas, saan a mabaliwan ti pannakaisurat dagitoy ken di maik-ikkan iti parangtay malaksid no mangrugi ti balikas iti paaweng (vowel). Maamiris met ditoy a daytoy madoble a balikas ket maysa a puon a balikas (root word), ken makapagwaywayas.

Pagarigan:
 abong-abong, saan nga abung-abong
 budobudo, saan a budubudo
 killokillo, saan a killukillo

3. PANAGSILPO ITI BALIKAS

Iti panagsilpo kadagiti balikas, mausar met laeng ti Pagannurotan 2.5 (Dagiti pagannurotan mainaig iti singin a paaweng).

3.1. Panagusar iti pasakbay (prefix) nga “i.”

- 3.1.1. No agusar iti pasakbay (prefix) nga “i” iti puon a balikas a mangrugi iti paaweng (vowel), maipakat ditoy ti Pagannurotan 2.5.1.3.1.2 mainaig iti singin a paaweng (*“Ngem maisurat a YA ti IA, a YE ti IE, a YO ti IO, ken YU ti IU, no maaramat daytoy iti umuna a silaba ti balikas, no maulit ti nasao a silaba, ken no sumaruno iti paaweng wenno vowel dagitoy a diptonggo”*) ken iti Pagannurotan 2.5.b.3.6.2 (maipanggep iti agsaruno a letra i).

Pagarigan:

(i+awis)	yawis
(i+ebkas)	yebkas
(i+ipus)	yipus
(i+obra)	yobra
(i+utang)	yutang

- 3.1.2. Iti panagusar iti pasakbay (prefix) nga “i” iti puon a balikas a mangrugi iti pauni (consonant), awan ti agbaliw.

Pagarigan:

(i+kali)	ikali
(i+lakasa)	ilakasa
(i+tuno)	ituno

- 3.1.3. Kadagiti bukod a pangnagan a mangrugi iti paaweng a pakaaramatan ti “i” a kas pasakbay (prefix), tapno mapagbalin daytoy a tignay (verb), suroten ti Pagannurotan Bln. 3.1.1 ngem ketdi, mapagbalin a bassit a letra ti dakkal a letra a pangrugian ti bukod a pangnagan.

Pagarigan:

(i+Ilokano)	yilokano saan a y-Ilokano
(i+Ingles)	yingles saan a y-Ingles

- 3.1.4. Iti panagaramat iti “i” a kas pasakbay dagiti puon a balikas a nabulod manipud iti ganggannaet a lengguahe a paaweng ti pangrugianna wenno

paaweng ti pannakaibalikas ti umuna nga ebkas (syllable) daytoy – ket dagitoy a nabulod a balikas, maisuratda nga Ilokano, maipakat ti Pagannurotan Bng. 3.1.1.

Pagarigan:

(i+iskediul)	yiskediul
(i+iskan)	yiskan
(i+islow mosion)	yislow mosion
(i+yekspos)	yekspos

- 3.1.5. No aramaten ti “i” a pasakbay ti puon a balikas a nabulod manipud iti ganggannaet a lengguahe a paaweng ti pangrugianna wenno paaweng ti pannakaibalikas ti umuna a silaba daytoy ken daytoy a puon a balikas ket napagtalinaed ti orihinal a pannakaisuratna, ipakat ti Pagannurotan Bilang 3.1.1 ngem agusar iti parangtay (hyphen) iti nagbaetan ti “y” ken ti isilpo a balikas tapno maisina met laeng ti ganggannaet a balikas ket ngarud, saan a maulaw ti mangbasa.

Pagarigan:

i+arrange	y-arrange, saan a yarrange
i-upload	y-upload, saan a yupload
i-email	y-email, saan a ye-mail
i-scan	y-scan, saan a yscan
i-indict	y-indict, saan a yindict
i-organize	y-organize, saan a yorganize
i-English	y-English

- 3.2. No silpuan iti paipus (suffix) a mangrugi iti paaweng dagiti puon a balikas nga agngudo met iti ad-adu ngem maysa a paaweng.

- 3.2.1. No ti maysa a puon a balikas nga ad-adu ngem maysa a paaweng ti pagnguduanna ket manayonan iti paipus a mangrugi iti paaweng (vowel) sa maibalikas ti mabukel a balikas nga addaan iti diptonggo, maipakat ti Pagannurotan 3.1.1 (maipanggep kadagiti singin a paaweng).

Pagarigan:

rabii (agngudo iti “ii” a singin a paaweng
 wenno ad-adu ngem maysa a paaweng)
 rabii+an > ka.ra.bi.ian > ka.ra.bi.(ia)n >
 ka.ra.bi.(ya)n > **karabiyan** (addaan iti “ia” a

diptonggo)

babai (agngudo iti “ai” a singin a paaweng)
babai+en > ba.ba.ien > ba.ba.(ie)n > baba(ye)
n > **babâyen** (addaan iti “ie” a diptonggo)
sao (agngudo iti “ao” a singin a paaweng)
sao+en > sa.o.en > sa.(oe)n > sa.(we)n >
sawen (addaan iti “oe” a diptonggo)

- 3.2.2. No ti maysa a puon a balikas ket agngudo iti mabalin nga isurat a singin a balikas a diptonggo sa nayonan iti paipus (suffix) a mangrugi iti paaweng (vowel) ipakat ti Pagannurotan 3.1.1 (maipanggep iti singin a paaweng) wenno surotan met laeng ti Pagannurotan 3.2.1.

Pagarigan:

adayo (manipud iti a.da.io)
adaio+an > a.da.io+an > a.dai.(oa)n >
a.day.(wa)n > **adaywan**

Palagip: Naipakat ti Pagannurotan 2.5.2.3.3.2 (maipanggep iti AI) iti pannakabaliw ti pannakaisurat ti silaba a “dai” iti “day”.

babawi (manipud iti ba.ba.oi)
babaio+en > ba.ba.oi.en > ba.bao.(ie)n >
ba.baw.(ye)n **babawyen**

Palagip: Naipakat ti Pagannurotan 2.5.2.3.4 (maipanggep iti AO) iti pannakabaliw ti pannakaisurat ti silaba a “bao” iti “baw.”

- 3.2.3. No ti maysa a puon a balikas ket agngudo iti singin a balikas a diptonggo sa nayonan iti paipus (suffix) a mangrugi iti paaweng ngem awanen ti diptonggo a mainayon, saan nga agbaliw ti ispelang ti puon a balikas wenno awanen ti agbaliw iti pannakaisurat ti mabukel a balikas (puon a balikas+paipus).

Pagarigan:

selio selio+an > sel.io.an > **selioan**
kabalio kabalio+ek > ka.bal.io.ek >
 kabalioek
radio radio+am > rad.io.am > **radioam**

- 3.3. Dagiti puon a balikas nga agngudo iti “pauni+paaweng.”

- 3.3.1. Dagiti puon a balikas nga agngudo iti “pauni+a” ken “pauni+i” a masilpuan iti paipus (suffix) a mangrugi iti uray ania a paaweng, awan ti mabaliwan iti ispeling ti mabukel a balikas.

Pagarigan:

basa+en > ba.sa.en > **basaen**
pati+en > pat.ien > **patien** (saan a patyen,
kas maibatay iti Pagannurotan 2.5.1.3.1
Pannakaaramat ti IA, IE, IO, ken IU)

- 3.3.2. Dagiti puon a balikas nga agngudo iti “pauni+e” a masilpuan iti paipus (suffix) a mangrugi iti paaweng nga “e,” agbalin nga “i” ti maudi a letra ti puon a balikas; no masilpuan iti “a,” saan nga agbaliw ti ispeling ti puon a balikas.

Pagarigan:

kape+en > kap.ien > **kapien**
pagkape+an > pag.ka.pe.an > **pagkapean**

- 3.3.3. Dagiti puon a balikas nga agngudo iti “pauni+o” a masilpuan iti paipus (suffix) a mangrugi iti paaweng, ti “o” a ngudo ti puon a balikas, agbalin nga “u.” (Maipatungpal ditoy ti 2.5.1.3.3.2 Pagtalinaeden ti UA ken UE iti silaba no sumaruno iti pauni daytoy a diptonggo.)

Pagarigan:

arado+an > a.ra.do.an > a.rad.uan > **araduan**
bato+ek > ba.to.ek > bat.uek > **batuek**
ammo+em > am.mo.em > **am.muem**

4. PANAGBULOD

Adtoy dagiti pagannurotan iti panagbulod ken panangisurat kadagiti binulbulod a balikas:

- 4.1. Pagtalinaeden ti sigud a pannakaisurat dagiti balikas manipud kadagiti sabsabali a pagsasao iti Filipinas nga awan ti kaibatoganda iti Ilokano.

Pagarigan:

vakul (Ivatan) – tapar ti ulo a naaramid iti palmera a

maar-aramat a linong iti tudo wenno iti pudot ti init. payyo/payew (Ifugao) – awag iti pagtatalonan dagiti Ifugao a saan ket nga awagantayo koma iti “natukadtukad a pagtatalonan” wenno “rice terraces.” tnalak wenno t’nalak (T’boli) – abel a naaramid manipud iti abaka.

Palagip: Ti cañao, maysa a parambak wenno seremonia iti Cordillera, nagbalinen a paset ti leksikon nga Ilokano ket maisursuraten a “kaniaw.” Manen, maamiris a maisurat a “kaniaw,” saan a “kanyaw.” (Kitaen ti Pagannurotan 2.5.1.3.1. Pannakaaramat ti IA, IE, IO, ken IU.)

- 4.2. Usaren ti katukadna a balikas nga Ilokano dagiti ganggannaet a balikas.

Pagarigan:

rule	=	pagannurotan
narrative	=	salaysay
exile	=	paing
bill	=	gakat
training	=	panagsanay

- 4.2.1. Babaen met iti daytoy, maliklikan ti panagaramat iti parangtay (hyphen) no silpuam iti pasakbay wenno paipus ti puon a balikas.

Pagarigan:

Addaan iti parangtay

ag-training
ag-bake
nay-exile
ag-training-da
ag-bake-danto

Awanan iti parangtay

agsanay
agorno
naipaing
agsanayda
agornodanto

- 4.3. Dagiti Balikas a Nabulod iti Espaniol.

- 4.3.1. Isurat dagiti balikas a kas mayayon iti ABAKADA ngem surotan ti Pagannurotan 2.5.

Pagarigan:

vocabulario	>	bokabulario
celebracion	>	selebrasion
maquina	>	makina
psicologia	>	sikolohia
universidad	>	unibersidad
familia	>	pamilia

- 4.3.2. Kadagiti nabulod a balikas nga Espaniol nga addaan iti “e,” pagtalinaeden ti “e,” malaksid kadagiti sumagmamano a balikas a nagbalinen a paset ti pagsasao nga Ilokano.

Pagarigan:

estudiante, saan nga istudiante
estilo, saan nga istilo
espíritu, saan nga ispiritu
estructura, saan nga istruktura
desgrasia, saan a disgrasia
especial, saan nga ispecial
dismayado, saan a desmayado

- 4.3.3. Kadagiti nabulod a balikas nga Espaniol nga addaan iti “o,” pagtalinaeden ti “o,” malaksid kadagiti sumagmamano a balikas a nagbalinen a paset ti pagsasao nga Ilokano.

Pagarigan:

kosina, saan a kusina
kortina, saan a kurtina
koriente, saan a kuriente
tornilio, saan a turnilio
bura, saan a bora

- 4.3.4. Kadagiti nabulod a balikas nga Espaniol nga addaan iti “o” a napasarunuan iti “n,” pagtalinaeden ti “o” ngem ti “n,” agbalin nga “m,” no sarunuen dagiti letra “b” ken “p.” (Kitaen met ti Pagannurotan 6.12.)

Pagarigan:

<u>Espaniol</u>	<u>Ilokano</u>
conferencia	komperensia
confianza	kompiansa
confidencial	kompidensial
confiscar	kompiskar
conforme	komporme
confortable	komportable
convention	kombension
convento	kombento
convulsion	kombulsion

- 4.3.5. Kadagiti nabulod a balikas nga Espaniol nga addaan iti uni nga “ng.”

Ti letra nga “n” iti Espaniol ket mayebkas nga “ng” no kasarunona ti:

- Letra “q” (conquista, conquistador, blanquete)
- Letra “c” nga adda kasarunona a pauni ken silaba nga “a”, “o”, “u” (carbunco, caruncula, banco, concreto, conclusion)
- Letra “g” (angulo, diptongo, engaño, angel)

No dagitoy a balikas ket nagbalinen nga Ilokano, gagangay nga ibagian ti “ng” ti “n.”

Pagarigan:

conquistador	>	kongkistador
angulo	>	anggulo
engaño	>	engganio
encanto	>	engkanto
angel	>	anghel

Palagip: Ti balikas a “banco” iti Espaniol (“bank” iti Ingles) ket “banko” iti Ilokano tapno maigidiat daytoy iti “bangko” (awag dagiti Ilokano iti “bench” iti Ingles wenno daytay atiddog a tabla a pagtugawan.)

Kadagiti dadduma a balikas nga addaan iti “ng,” saanen a nasken nga ikabil ti maikadua a “g” saan laeng a tapno adda mainut a letra no di ket tapno mapadaras ti bisual a pannakabigbig ti balikas.

Pagarigan:

Ingles, Ingles saan nga Inggles
kongreso, kongreso saan a kongreso

Ngem no mapagbiddutan a baliksen a “nga” ti “ng,” ikabil ti letra “g” kalpasan ti “ng.”

Pagarigan:

angulo	>	anggulo
diptongo	>	diptonggo
domingo	>	dominggo

Palagip: Nagan ti aldaw ti balikas a “Domingo”; maigidiat iti “dominggo” a kayatna a sawen, “lawas,” kas iti “makadominggo” a kayatna a sawen, “makalawas.”

4.3.6. Dagiti ebkas wenno silaba nga addaan iti uni ti “h” no maisurat iti Ilokano.

Pagarigan:

antologia	>	antolohia
-----------	---	-----------

estrategia	>	estrategia
colegio	>	kolehio
jues	>	hues
region	>	rehion
privilegio	>	pribilehio
prestigio	>	prestihio

4.4. Dagiti Balikas a Nabulod iti Ingles.

- 4.4.1. Dagiti balikas a nabulod iti Ingles a mangrugi iti “s” ken maysa pay a pauni, maisurat nga “is” ti umuna a silaba ti nabulod a balikas.

Pagarigan:

iskediul (schedule)
isport (sport)
istatus (status)
iskolar (scholar)
iskit (skit)
iskor (score)
iskawt (scout)

- 4.4.2. Dagiti balikas a nabulod iti Ingles, isurat dagitoy a kas iti pannakaibalikasda iti Ilokano ngem nasken a surotan dagiti pagannurotan iti singin a paaweng.

Pagarigan:

scout	>	iskawt, saan nga iskaut (kitaen ti Pagannurotan 2.5.2.3.5.2)
flashlight	>	plaslayt, saan a plaslait
armalite	>	armalayt, saan nga armalait
initial	>	inisial, saan nga inisyal
prosecutor	>	prosekiutor, saan a prosekyutor
tricycle	>	traysikel, saan a traisikel
rating	>	reyting, saan a reiting
baby	>	beybi, saan a beibi

4.5. Dadduma Pay a Pagannurotan Maipanggep Kadagiti Binulbulod a Balikas.

- 4.5.1. Pagtalinaeden ti sigud a pannakaisurat dagiti balikas manipud kadagiti ganggannaet a lengguahe no makatikaw ti pannakaisurat dagitoy iti Ilokano.

Pagarigan:

bouquet, saan a bukey
chewing gum, saan a tsowing gam

jaywalking, saan a dieywoking

- 4.5.2. No saan a sigurado iti katukad dagiti balikas manipud iti Espaniol ken Ingles, buloden ti orihinal daytoy iti Espaniol sa isurat iti Ilokano. Kayatna met a sawen daytoy a no addan maar-aramat a balikas a nabulod manipud iti Ingles a katukad ti balikas nga Ilokano, isu daytan ti maaramat.

Pagarigan:

<u>Ingles</u>	<u>Espaniol</u>	<u>Ilokano</u>
dialogue	dialogo	dialogo
illegal	ilegal	illegal
triangle	triangulo	trianggulo
chemical	quimico/a	kemikal
ordinance	ordenanza	ordinansa
immortal	inmortal	immortal

- 4.5.3. Pannakaulit ti umuna nga ebkas wenno silaba.

- 4.5.3.1. Kadagiti naisurat iti Ilokano a binulbulod a puon a balikas a ti umuna nga ebkasna, mangrugi iti singin a pauni a gibusan ti maysa a paaweng (vowel), kas iti “tso”: No maulit ti umuna a silaba ti puon a balikas (kas pagarigan ti “tso” iti tsokolate), ti umuna a silaba iti reduplikasion, karamanna ti umuna a pauni (ti “k”) ti maikadua nga ebkas wenno silaba ti puon a balikas (“ko”).

Pagarigan:

tsokolate	>	agtsoktsokolate
trabaho	>	agtrabtrabaho
drowing	>	agdrowdrowing

- 4.5.3.2. Kadagiti naisurat iti Ilokano a binulod a puon a balikas a ti umuna a silabana, maibalikas iti uni a pauni (kas iti “tray,” “eks,” “ek”): No maulit ti umuna a silaba ti puon a balikas, daytoy met laeng ti umuna nga ebkas iti reduplikasion.

Pagarigan:

traysikel	>	agtraytraysikel
ekskursion	>	ageks-ekskursion
eksamen	>	agek-eksamen

- 4.5.3.3. Kadagiti binulod a puon a balikas iti Ingles a napagtalinaed ti sigud a pannakaisuratna (kas iti

“shampoo”) ket ti umuna a silabana, agtunged iti pauni (kas iti “sham”): maisurat ti umuna a silaba iti Ilokano (“siam”) ken maaddaan iti parangtay ti nagbaetan dagiti balikas nga Ilokano ken Ingles.

Pagarigan:

shampoo	>	agsiam-shampoo
germinate	>	agdier-germinate
tricycle	>	agtray-tricycle
excursion	>	ageks-excursion
examine	>	ageks-examine

4.5.3.4. Kadagiti binulod a puon a balikas iti Ingles a napagtalinaed ti sigud a pannakaisuratna ngem aglasat iti panagulit ti umuna nga ebkasna, maisurat ti umuna nga ebkas iti Ilokano ngem maisilpo ti umuna a pauni (wenno uni ti pauni) ti maikadua nga ebkas ti balikas nga Ingles ken maaddaan iti parangtay (hyphen) ti nagbaetan dagiti balikas nga Ilokano ken Ingles.

Pagarigan:

duty	>	agdiut-duty
photocopy	>	agpot-photocopy
diaper	>	agday-diaper

4.5.3.5. Iti pannakaisurat dagiti binulod a balikas a buklen laeng ti maysa nga ebkas wenno silaba, isurat ti pannakaibalikasna iti Ilokano ti umuna a dua wenno tallo a letra dagiti balikas sa agaramat iti parangtay (hyphen) iti nagbaetan ti Ilokano a balikas ken ti Ingles a balikas.

Pagarigan:

jeep	>	agdyi-jeep
juice	>	agdiu-juice
clone	>	agklo-clone
dry	>	nakadra-dry
drive	>	agdra-drive

4.5.3.6. Iti pannakaisurat dagiti puon a balikas nga Ingles nga addaan iti pangrugian a singin a pauni ken mangrugi daytoy iti “s” sa aglasat daytoy iti panagulit, maisurat ti “s” a kas “is” sa mapagtalinaed ti orihinal a pannakaisurat ti puon a balikas.

Pagarigan:

scan	>	agis-scan
slow motion	>	agis-slow motion
snow	>	agis-snow
split	>	agis-split
spray	>	agis-spray

4.5.4. Dagiti balikas nga addaan iti digrapo.

Ti digrapo ket grupo ti dua nga agsaruno a letra a maysa laeng ti unida.

4.5.4.1. Dagiti balikas nga Ingles nga aggibus iti “ct,” ti “ct” ket agbalin a “k” no maisurat iti Ilokano.

Pagarigan:

abstract	>	abstrak
connect	>	konek

4.5.4.2. Kadagiti nabulod a balikas a mangrugi iti “ch,” tallo a wagas ti mabalin nga ipakat.

4.5.4.2.1. Pagtalinaeden ti dati a pannakaisuratda.

Pagarigan:

chunks	chess
chat	charger
chips	chimes

4.5.4.2.2. Sukatan ti “ch” iti “ts” sa isurat iti Ilokano.

Pagarigan:

chinelas	>	tsinelas
chapter	>	tsapter
chart	>	tsart
chocolate	>	tsokolate
rancho	>	rantsa
cheque	>	tseke
mancha	>	mantasa
cuchillo	>	kutsilio
cuchara	>	kutsara

4.5.4.2.3. Sukatan ti “ch” iti “k” ket isurat iti Ilokano.

Pagarigan:

machine	>	makina
schedule	>	iskediul
chemical	>	kemikal

4.5.4.3. Dagiti balikas nga addaan iti “sh.”

Nasaysayaat no pagtalinaeden ti orihinal a pannakaisurat dagitoy tapno di maulaw ti mangbasa malaksid kadagiti balikas a nagbalinen a paset ti leksikon nga Ilokano a kas iti “siuting” (shooting) ken “siampo” (shampoo).

Pagarigan:

shower
shop
workshop
showcase
shuttle
scholarship

5. SILABIKASION

5.1. Ti Ebkas Wenno Silaba.

Ti ebkas wenno silaba ket maysa nga ablat ti dila wenno awan sawsawirna a pannakaisawang ti balikas.

5.2. Dagiti Kita ti Ebkas.

Maawagan dagiti ebkas a kas maibatay iti kita dagitoy babaen ti panagusar iti simbolo: “A” para iti paaweng (vowel), ken “U” para iti pauni (consonant).

<u>Kita</u>	<u>Pagarigan</u>
A	<u>i</u> .ted
AA	<u>au</u> .to
UA	<u>bu</u> .nga
AU	<u>up</u> .pat
UAA	<u>bai</u> .la.ri.na
AAU	ko.mu.ni.kas. <u>ion</u>
UAU	<u>bol</u> .sa
UUA	<u>pri</u> .to
AUU	<u>eks</u> .per.to
UUAA	em. <u>plea</u> .do
UUAU	<u>plan</u> .tsa
UAAU	ak. <u>sion</u>
UAAUU	<u>nuang</u>
UUAAU	<u>trans</u> .por.tas.ion
UUAAUU	<u>triang</u> .gu.lo
UUAUUU	<u>shorts</u>

5.3. Silabikasion

Iti silabikasion ti balikas, maibatay daytoy iti grapema wenno nakasurat a simbolo.

- 5.3.1. No adda agsaruno a dua a paaweng (vowel) iti uneg ti maysa a balikas, kabukbukodan man wenno nabulod, ti umuna ket maisipol iti sumaruno a pauni ket ti maikadua, maisipol iti sarsarunuenna a pauni.

<u>Balikas</u>	<u>Ebkas</u>
akkub	ak.kub
bunton	bun.ton
ummong	um.mong
illegal	il.legal
immoral	im.moral

- 5.3.2. No adda tallo wenno ad-adu pay nga agduduma a pauni nga agsasaruno iti maysa a balikas, ti umuna a dua ket maisilpo iti paaweng a nangsaruno itoy ket ti maudi, maisilpo met iti sarsarunuenna a paaweng.

<u>Balikas</u>	<u>Ebkas</u>
eksperto	eks.per.to
ekskomunikado	eks.ko.mu.ni.ka.do
transportasion	trans.por.tas.ion
transpormer	trans.por.mer

- 5.3.3. No ti umuna iti tallo nga agsasaruno a pauni ket “m” wenno “n” ket ti sumaruno a dua kadagitoy ket uray ania man kadagitoy: “bl,” “br,” “dr,” “pl,” “tr,” ti umuna a pauni (“m” wenno “n”) ket maisilpo iti umuna a paaweng a nangsaruno itoy ket ti maudi a dua, maisilpo met iti sarsarunuenna a maysa wenno dua a paaweng.

<u>Balikas</u>	<u>Ebkas</u>
alambre	a.lam. bre
balandra	ba.lan. dra
empleado	em.plea.do
kontrol	kon.trol
templo	tem.plo

- 5.3.4. No adda uppat nga agsasaruno a pauni iti uneg ti balikas, ti umuna a dua a pauni ket maisilpo iti paaweng a nangsaruno itoy ket ti maudi a dua, maisilpo met iti sarsarunuenda a paaweng.

Balikas

ekstra
 eksklusibo
 ekstradision
 eskplosibo

Ebkas

eks.tra
eks.klu.si.bo
eks.tra.dis.ion
eks.plo.si.bo

6. NAYON A PAGANNUROTAN

6.1. Dagiti balikas a maikkan ken di maikkan iti parangtay (hyphen):

6.1.1. Maikkan iti parangtay dagiti bukod a pangnagan ken dagiti nabulod a balikas no maikkan dagitoy iti pasakbay (prefix).

Pagarigan:

agpa-Tuguegarao
 mara-Hapon
 agat-Sweet Honesty
 nag-photocopy

6.1.2. Saan nga ik-ikkan iti parangtay dagiti sapasap a pangnagan (common noun) no maikkan iti pasakbay.

Pagarigan:

agpaili
 agpaaway
 agpabantay
 agpaabagatan
 pagattumeng
 tagasadiay
 marabamban
 agatnabunglog

6.1.3. Dagiti bukod a pangnagan a maisurat iti wagas nga Ilokano, saan a nasken a maikkan iti parangtay no maikkan dagitoy iti paipus. Ngem dagiti binulbulod a balikas, maikkan dagitoy iti parangtay tapno maliklikan ti pannakatikaw.

Pagarigan:

Mariak, saan a Maria-k; ngem Mary-k, saan a Maryk
 Ehipsianoda, saan nga Ehipsiano-da; ngem Egyptian-da, saan nga Egyptiana
 Ilokanoak, saan nga Ilokano-ak

agpa-Gresian, saan nga agpa-Gresia-n; ngem agpa-Greece-n, saan nga agpa-Greecen
agpa-Manilan, saan nga agpa-Manila-n
Aldaw ti Wayawayada, saan nga Aldaw ti Wayawayada; ngem Independence Day-da, saan nga Independence Dayda
ag-MacDo-da, saan nga ag-MacDoda
naka-BMW-n, saan a naka-BMWn
ag-compute-da, saan nga ag-computeda; ngem agkompiutda, saan nga agkompiut-da
duty-k, saan a dutyk

(Palagip: No saan la ketdi a maaramat ti balikas iti dialogo, saan a maibalakad ti panagusar iti parangtay iti balikas nangruna no agsan-ek ti dila iti panangyebkas iti daytoy. Kas koma iti, “(Agpa-)Greece-ak” a mayebkas a kas iti “lan-ak” a saan ketdi a tarustarus a “Greeceak.” Isurat laengen nga, “Innak idiy Greece.” Iti met kaso ti “Mary-k” a mabalin a mayebkas a “Mary-key,” isurat laengen a, “Ni asawak a Mary” wenna “Ni kaayan-ayatko a Mary.” Ti “ag-MacDo-da,” isurat laengen a, “Mapanda ag-MacDo.”)

- 6.1.4. Maikkan iti parangtay ti puon a balikas no maulit tapno mabukel ti baro a balikas no ti puon a balikas ket mangrugi iti paaweng ken aggibus iti pauni.

Pagarigan:
awat-awat
abut-abut

- 6.1.4.1. Maikkan iti parangtay ti puon a balikas no maulit tapno mabukel ti baro a balikas no ti puon a balikas ket mangrugi ken aggibus iti paaweng ken no iti pannakabukel ti baro a balikas, maaddaan iti diptonggo ti balikas.

Pagarigan:
asi-asi, saan nga “asiasi” tapno di mapagbiddutan a maibalikas a kas “as.ia.si” (makita ditoy ti diptonggo nga IA)
aso-aso, saan nga “asoaso” (addaan iti diptonggo nga OA)

- 6.1.5. Maikkan iti parangtay dagiti singin a balikas a makatakder a bukukodda no maaramat dagitoy a sapaap a pangnagan malaksid kadagiti nabulod a balikas a kas

iti eskuela elementaria, gobierno nasional wenno opisina rehional ken dagiti balikas nga llokano a nabayagen a maisursurat a kas iti “batonlagip” (monumento) a saan ketdi a “baton-lagip.”

Pagarigan:

pasdek-pagadalan
siled-pagadalan
balay-ili (munisipio)
abogado-propesor (abogado, propesor pay)
sabong-ruot
maris-rosas
singpet-kiteb

- 6.1.6. Dagiti met singin a balikas a mangrugi iti “awanan” wenno “addaan” a saan a naaramatan iti ligatura nga “iti” iti nagbaetan dagitoy: mabalin wenno saan, depende iti pannakaaramatda, a maikkan iti parangtay iti nagbaetan dagiti balikas. Ngamin, dagitoy a singin a balikas, katukadda met laeng ti kaipapanan dagiti singin a balikas a maar-aramatan iti ligatura nga “iti.”

Pagarigan:

awanan asawa = awanan iti asawa
awanan kuarta = awanan iti kuarta
awanan kararua = awanan iti kararua

addaan asawa = addaan iti asawa
addaan kuarta = addaan iti kuarta
addaan kinabaknang = addaan iti kinabaknang

- 6.1.7. Iti pannakaisurat dagiti uni (sound effects), maaramat ti parangtay.

Pagarigan:

ha-ha-ha
ra-ka-ta-ka-tak
brat-tat-tat-tat

- 6.1.8. Iti pannakaisurat ti petsa ken oras, maaramat ti parangtay.

Pagarigan:

maika-77 nga anibersario
maika-9 iti rabii

6.1.9. Saan a maikkan iti parangtay dagiti balikas nga addaan iti pasakbay a “de-” malaksid no mangrugi iti paaweng (vowel) ti balikas a maikkan iti pasakbay a “de.”

Pagarigan:

dekahon
delata
dekolor
dekalidad
dekampanilia
de-adal
de-armas

6.2 Pannakasukat dagiti pauni.

6.2.1. Iti panangyilokano iti maysa balikas nga addaan kadagiti Dadduma a Letra, masuktan dagitoy kadagiti letra nga adda iti Abakada Ilokana a kas maibasar iti pannakaisaoda.

Ti:

<i>f</i>	agbalin a <i>p</i>	(familia – pamilia)
<i>ll</i>	agbalin nga <i>li</i>	(caballo - kabalio)
<i>v</i>	agbalin a <i>b</i>	(vocabulario – bokabulario)
<i>x</i>	agbalin a <i>ks</i>	(examine – eksamen)
<i>z</i>	agbalin nga <i>s</i>	(zipper – siper)
<i>c</i>	agbalin a <i>k/s</i>	(candy – kendi) (center – sentro)
<i>j</i>	agbalin a <i>dy/h</i>	(jeep – dyip) (Japanese – Hapones)
<i>ch</i>	agbalin a <i>ts</i>	(China – Tsina)
<i>qu</i>	agbalin a <i>kw</i>	(quadro – quadro)
<i>ñ</i>	agbalin a <i>ni</i>	(baño – banio)

6.3 Panagpaadu.

6.3.1. Adtoy dagiti wagas no kasano nga isurat ti ad-adu ngem maysa a banag.

6.3.1.1. Agaramat iti “dagiti” sakbay ti sapisap a pangnagan.

Pagarigan:

Bugbugtong
ti balay

Ad-adu ngem maysa
dagiti balay

ti pagilian	dagiti pagilian
ti manok	dagiti manok
ti kameng	dagiti kameng
ti opisial	dagiti opisial
ti konsehal	dagiti konsehal
ti balay	dagiti balay
ti taraon	dagiti taraon

6.3.1.2. Maulit ti umuna nga ebkas ti sapasap a pangnagan.

Pagarigan:

<u>Bugbugtong</u>	<u>Ad-adu ngem maysa</u>
balay	balbalay
makan	makmakan

6.3.1.3. Maulit ti umuna a paaweng ti sapasap a pangnagan.

Pagarigan:

<u>Bugbugtong</u>	<u>Ad-adu ngem maysa</u>
ikit	iikit
uliteg	uuliteg

6.3.1.4. Ngem adda met sapasap a pangnagan a saan a mabalain a mapaadu babaen ti panangulit iti umuna a paaweng no di ket babaen ti panangulit iti umuna a pauni daytoy no mangrugi ti sapasap a pangnagan iti paaweng.

Pagarigan:

<u>Bugbugtong</u>	<u>Ad-adu ngem maysa</u>
ama	amma
ina	inna
apoko	appoko
apo	appo
ubing	ubbing

6.3.1.5. Panangulit iti umuna nga ebkas a mapasarunuan iti umuna a pauni ti balikas.

Pagarigan:

<u>Bugbugtong</u>	<u>Ad-adu ngem maysa</u>
balasang	babbalasang
baro	babbaro
lakay	lallakay
asawa	assawa

Pagarigan:

dagiti painting, saan a dagiti paintings
 dagiti computer, saan a dagiti computers
 dagiti fans, saan a dagiti fan

6.4. Dagiti sandinagan (pronoun).

Dagiti personal a sandinagan (pangsandi a nagan) a nayababa malaksid iti “ida” ken dagiti sandinagan iti panagtagikua a nayababa met, ket maar-aramat a paipus dagiti sapisap a pangnagan, pangiladawan, tignay ken pangiladawan iti tignay ket iti kaano man, saan a maisurat dagitoy nga agmaymaysa wenno saanda a maisina.

Adtoy dagita a personal a sandinagan ken kaibatoganda iti Filipino:

	<u>Bugbugtong</u>	<u>Aduan</u>
Umuna a persona	-ak, -k (ako)	kami, tayo, ta (tayo)
Maikadua a persona	ka (ikaw)	kayo (kayo)
Maikatlo a persona	(wala)	da, ida (sila)

Adalen no kasano a maisurat dagitoy:

Umuna a persona	taoak (ako ay tao) taokami (mga tao kami) taotayo (tao tayo) taota (tao tayo)
Umuna a persona	sangok (harap ko) nakasangokami (nakaharap kami) nakasangotayo (nakaharap tayo) nakasangota (nakaharap tayo)
Maikadua a persona	taoka (ikaw ay tao) taokayo (kayo ay tao)
Maikatlo a person	taoda (sila ay tao) tao ida ni Mayor (sila ay mga tauhan ni Mayor)

Adtoy dagiti nadakamat a sandinagan iti panagtagikua ken ti kaibatoganda iti Filipino:

	<u>Bugbugtong</u>	<u>Aduan</u>
Umuna a persona	ko, -k (akin)	mi, tayo, ta (amin, namin, atin, natin)
Maikadua a persona	mo, -m (iyo)	yo (inyo)
Maikatlo a persona	na (kanya)	da (kanila)

Adalen no kasano a maisurat dagitoy:

Umuna a persona	balayko (bahay ko, aking bahay) balaymi (aming bahay) balaytayo (bahay natin) balayta (bahay natin)
Umuna a persona	librok (aking libro) libromi (libro namin) librotayo (libro natin) librota (libro natin)
Maikadua a persona	balaymo (iyong bahay) balayyo (inyong bahay) librom (iyong libro)
Maikatlo a persona	librona (kanyang libro) libroda (kanilang libro)

- 6.5. Ti balikas a “to” (a mangipasimudaag iti mabalin a mapasamak iti masakbayan) no maar-aramat a paipus kadagiti sapasap a pangnagan, balikas a pangiladawan (adjective), ken balikas a pangipasimudaag iti tignay (verb), ket iti kaano man, saan a maisurat daytoy nga agmaymaysa wenno maisina a maisurat.

Pagarigan:

balaydanto, saan a balaydan to
mapandanto, saan a mapandan to

- 6.6. Maaramat ti ligatura a “nga” kadagiti balikas a ti uni (sound) dagitoy, mangrugi iti paaweng (vowel); maaramat met ti “a” kadagiti balikas a ti unida, mangrugi iti pauni (consonant).

Pagarigan:

dakkel “nga aso,” saan a dakkel “a aso”
napintas “nga Eva,” saan a napintas “a Eva”
isu “nga immayak,” saan nga “a immayak”
natalubo “nga urbon,” saan a natalubo “a urbon”

dakkel “a pusa,” saan a dakkel “nga pusa”
napintas “a mutia,” saan a napintas “nga mutia”
isu “a napanda,” saan a “nga napanda”
lima “a trak,” saan a lima “nga trak”

nga school head, saan nga “a school head”
nga schedule, saan nga “a schedule”
nga NCCA, saan a “a NCCA”

- 6.7. Pannakaaramat ti “ti” ken “iti.”

- 6.7.1. Gagangay a maaramat ti “ti” a kas pangitudo iti maysa a

banag; maaramat met ti “dagiti” no ad-adu ngem maysa dagiti maitudo a banag.

Pagarigan:

ti kalding/ dagiti kalding (ang kambing/ ang mga kambing)

Nakitak ti kaldingda > Nakita ko ang kanilang kambing.

Naglalapsat dagiti kaldingda > Ang lulusog ng kanilang mga kambing

ti hues/ dagiti hues (ang hukom/ ang mga hukom)

Napan ti hues > Pumunta ang hukom

Napan dagiti hues > Pumunta ang mga hukom

- 6.7.2. Gagangay a maaramat ti “iti” ken “kadagiti” a kas preposision a kas koma pangitudo iti direksion ken panawen.

Pagarigan:

iti balay/ kadagiti balay (sa bahay/ sa mga bahay)

Nakitak iti balayda > Nakita ko sa kanilang bahay

Naggipintas kadagiti balayda > Ang gaganda (ng mga ito) sa kanilang mga bahay

iti hues/ kadagiti hues (sa hukom/ sa mga hukom)

Napan iti hues > Pumunta sa hukom

Napan kadagiti hues > Pumunta sa mga hukom

- 6.7.3. Dadduma pay a pakausaran ti “ti” ken “iti.”

gapu iti (saan a gapu ti)

babaen ti (saan a babaen iti)

iti kabigatanna (saan a ti kabigatanna)

naikkan iti kanen (iti Filipino, nabigyan ng pagkain)

naikkan ti kanen (iti Filipino, nalagyan ang pagkain)

ti rabii, (iti Filipino, ang gabi)

iti rabii, (iti Filipino, sa gabi)

iti aldaw, (iti Filipino, sa araw)

- 6.8. Dagiti nagan dagiti bulan ken pangyababaan.

Enero (Ene.)

Pebrero (Peb.)

Marso (Mar.)

Abril (Abr.)

Mayo (May.)

Hunio (Hun.)

Hulio (Hul.)

Agosto	(Agos.)
Septiembre	(Sept.)
Oktubre	(Okt.)
Nobiembre	(Nob.)
Disiembre	(Dis.)

6.9. Dagiti nagan dagiti aldaw ken pangyababaan.

Lunes	(Lun.)
Martes	(Mar.)
Miercoles	(Mier.)
Huebes	(Hue.)
Biernes	(Bier.)
Sabado	(Sab.)
Domingo	(Dom.)

6.10. Pannakaisurat dagiti bilang.

6.10.1. Dagiti nagan dagiti bilang:

Apagkapat (1/4)
Sero (0)
Maysa (1)
Dua (2)
Tallo (3)
Uppat (4)
Lima (5)
Innem (6)
Pito (7)
Walo (8)
Siam (9)
Sangapulo (10)
Sangapulo ket maysa (11)
Innem a pulo (60)
Pitopulo (70)
Walopulo (80)
Siam a pulo (90)
Sangagasut (100)
Dua gasut (200)
Sangaribu (1,000)
Tallo a riwriw wenno Tallo a milion (3,000,000)
Maysa a bilion (1,000,000,000)

6.10.2. Iti panangisurat kadagiti balikas a bilang, aramaten ti panilpo a KET iti nagbaetan dagiti lugar dagiti bilang a sagpupullo ken sagmamaysa, sagpupullo ribu ken sagmamaysa a ribu, sagpupullo milion ken sagmamaysa a milion, ken sumagsaganad pay a bilang.

Pagarigan:

- Sangapulo ket maysa (11)
- Sangapulo ket dua a ribu, tallo gasut uppat a pulo ket lima (12,345)
- Sangapulo ket dua a milion, tallo gasut uppat a pulo ket lima a ribu, innem a gasut pitopulo ket walo (12,345,678)

- 6.10.3. Aramaten pay ti panilpo a KET sakbay ti kaudian a lugar ti bilang nga addaan bilang a nangatngato ngem sero (0).

Pagarigan:

- Sangagasut ket sangapulo (110)
- Sangaribu ket duapulo (1,020)
- Sangaribu ket sangagasut (1,100)
- Dua a milion, tallo gasut uppat a pulo ket lima a ribu ket innem a gasut (2,345,600)

- 6.10.4. Aramaten ti kaw-it (comma) a pangisina kadagiti balikas a bilang a kas iti puestoda met laeng no isurat a kas simbolo a numero (number symbol) ngem saan nga aramaten daytoy sakbay a mismo ti balikas a KET.

Pagarigan:

- 110 (Sangagasut ket sangapulo). Awan nausar a kaw-it (comma) iti simbolo a numero a 110 isu nga awan met kaw-it iti “sangagasut ket sangapulo.”
- 1,020 (Sangaribu ket duapulo). Adda naaramat a kaw-it iti simbolo a numero a 1,020 ngem awan kaw-it a maaramat no isurat a balikas a bilang ta saan a mabalin nga aramaten ti kaw-it sakbay a mismo ti balikas a KET.

- 6.10.5. No isurat ti bilang sakbay ti patang (sentence), isurat a sibubukel ti bilang, saan ket a ti numeriko a simbolo daytoy.

Sangapulo nga estudiante ti napadayawan.

Dua gasut ket siam a pulo a mannalon ti dimmar-ay iti panagsanay.

- 6.10.6. Iti panangisurat kadagiti dadakkel bilang, mabalin nga aramaten ti numeriko a simbolo karaman ti bilang a naisurat a sibubukel ken saanen nga isurat ti artikulo “a” wenna “nga” iti nagbaetan dagitoy; ketdi, ikkan iti parangtay (hyphen).

Pagarigan:

Agdagup iti P90-milion (mabalin met ti: P90 a milion)
ti pateгна a sanikua ti napukaw.

Iti panagtapus ti Oktubre 2011, addaanen ti lubong iti
7-bilion (mabalin met ti: 7 a bilion) a populasion.

Agasem ta 70-ektaria (mabalin met: ti 70 nga ektaria) ti
minulaanna iti mahogany.

- 6.10.7. No agaramat iti simbolo a numeriko sakbay ti yunit a pagrukod, mabalin a saanen nga isurat ti artikulo “a” wenno “nga” iti nagbaetan dagitoy no maaramat dagitoy iti resipe wenno iti listaan. Ngem mabalin latta met nga usaren ti artikulo “a” wenno “a.” Ania man ti pilien kadagitoy a pagannurotan, nasken a maysa laeng ti suroten para iti sibubukel a sinurat.

Pagarigan:

2 tasa a suka mabalin met ti: 2 a tasa a
suka

1 bukel a bawang mabalin met ti: 1 a bukel a
bawang

3 kaiwa a karne mabalin met ti: 3 a kaiwa a
karne

10 supot a semento mabalin met ti: 10 a supot a
semento

1 kilo a lansang mabalin met ti: 1 a kilo a lansang

1 trak a darat mabalin met ti: 1 a trak a
darat

- 6.10.5.1. Ngem nasken a maisurat ti “a” wenno “nga” no isurat a sibubukel ti bilang.

dua a tasa a suka

pito nga aldaw a naiwawa iti taaw

siam nga ektaria a bangkag ti minulaanna iti
bukakaw

lima a pedaso a lima-a-pulgada a lansang

- 6.11. Adda dagiti lugar a ti “ay” ket maisursurat nga “ey.” Nupay mabalin daytoy no isawang wenno ibalikas, maibalakad nga isurat ti “ay” nga “ay” a saan ket nga “ey.”

Pagarigan:

maysa, saan a meysa

daytoy, saan a deyttoy

- 6.12. Ti “n,” agbalin nga “m” no sarunuen dagiti letra a “b” ken “p.”

Pagarigan:

bamban, saan a banban
pampanunot, saan a panpanunot
sinambituen, saan a sinanbituen
sinampuso, saan a sinanpuso
kimmampana, saan a kimmanpana

**MAIPAAY TI DAYAW
KEN NI APO DIOS!**

